

УДК 930.85(=161):94(4-11:364):159.922.4
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/1.6>

Дешко П.П.

КЗ «Мукачівський професійний аграрний ліцей імені Михайла Данканича»
Закарпатської обласної ради

ПРОБЛЕМА КОНЦЕПЦІЇ «ДАВНЬОРУСЬКОЇ НАРОДНОСТІ» В КОНТЕКСТІ КЕЛЬТСЬКОЇ ГІПОТЕЗИ ПОХОДЖЕННЯ РУСІ

У статті з'ясовано проблему концепції «давньоруської народності» в контексті кельтської гіпотези походження Русі. Актуальність теми зумовлена необхідністю критичного переосмислення традиційної історіографії, що базується на ідеї «спільної колиски» східних слов'ян, яка є наслідком політизованих наративів. Запропонований підхід дозволяє розширити розуміння етногенезу Русі та її культурно-історичних зв'язків із іншими народами Європи. Виявлено неспроможність традиційного підходу, що ґрунтується на ідеї «спільної колиски» східних слов'ян. Натомість встановлено, що значний вплив на формування протоукраїнського етносу мали кельтські племена рутенів. Дослідження базується на трьох постулатах: аналізі писемних джерел, дослідженні топонімічного матеріалу та вивченні археологічних даних. Проаналізовано історичні тексти, що засвідчують зв'язок Русі з кельтськими рутенами, розглянуто топонімічні свідчення їхньої присутності в Східній Європі, а також досліджено археологічні матеріали, що підтверджують контакти між кельтами та слов'янами. Дослідження свідчать, що вплив кельтських культур на слов'янські спільноти простежується від пшеворської до черняхівської культури, охоплюючи період до VII століття. Міграція кельтів-рутенів могла відбуватися в проміжку між 469 роком (після розпаду гунської імперії) та 562 роком (утворення Аварського каганату) або навіть у значно ранній період. Отримані результати мають значення для переосмислення етногенезу Русі та слов'янських народів. Запропонована концепція демонструє, що формування ранньоукраїнської етнічної ідентичності відбувалося в тісній взаємодії з іншими європейськими культурами, що ставить під сумнів традиційну концепцію ізоляціоністського розвитку східних слов'ян.

Ключові слова: давньоруська народність, Русь, кельти, рутени, етногенез, кельтська гіпотеза, походження Русі, черняхівська культура.

Постановка проблеми. У російській історіографії продовжують домінувати концепції так званої «давньоруської народності» та «спільної колиски», які визначають основні теоретичні підходи. Водночас ці ідеологічні конструкції мають значення лише в контексті конкретної суспільно-політичної парадигми певної держави, проте виявляються неспроможними витримати критику в межах глобального наукового дискурсу. Протягом століть багато українських і світових науковців спростовували ці псевдонаукові теорії, що слугують інструментами імперського наративу. Натомість російська академічна традиція продовжує підтримувати їх, керуючись політичними інтересами кремлівської верхівки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, які піддали сумніву й спростували концепцію «давньоруської народності», слід відзначити С. Й. Смоль-Стоцького [41], Ю. В. Шевельова [32; 33], Г. П. Півторака [18; 19; 20], К. М. Тищенка [25; 26; 27; 28], Л. Л. Залізняка [11; 12; 13], В. Г. Балашука [1] та інших видатних

учених, чий праця є важливим внеском у критичний аналіз цієї проблематики.

Постановка завдання. Метою дослідження є критичний аналіз концепції «давньоруської народності» з огляду на кельтську гіпотезу походження Русі. У роботі розглядається неспроможність традиційного підходу, заснованого на ідеї «спільного етнічного кореня» східних слов'ян, та обґрунтовується вагомий вплив кельтських племен рутенів на процес формування протоукраїнського етносу.

Виклад основного матеріалу. Концепція спільної «давньоруської народності» передбачає спільну територію, культуру, етнічну ідентичність та мову [18, с. 58; 36, с. 82]. Щодо території, дійсно існувала спільна територія, проте розмаїття племен не сприяло формуванню єдиної народності. На півночі мешкали балти, на північному сході – фінно-угри, на півдні – тюрки тощо. Слов'яни ж були розділені густими непрохідними лісами й болотами. Що ж до нібито спільної мови, це питання варто розглянути окремо. З огляду на це,

держава Русь має більше колоніальний характер, ніж етнічно-національний.

Одним із ключових аргументів проти концепції «давньоруської народності» є мовна неоднорідність населення Русі, що унеможливило існування єдиної етнічної спільноти в межах цього державного утворення. Мови різних етнічних груп, зокрема праукраїнського етносу, почали формуватися задовго до виникнення Русі, що заперечує тезу про їхню первинну етнічну єдність. Навіть церковнослов'янська мова, заснована на староболгарських і македонських діалектах південних слов'ян, не могла виконувати функцію об'єднавчого чинника для східнослов'янських племен, балтських народів і фінно-угорських груп, які населяли територію Київської Русі в X–XII століттях.

Відповідно до досліджень К. М. Тищенка, українська мова має десять історичних свідчень, які підтверджують її розвиток та існування:

I. Перший свідок існування праукраїнської мови – верхньолужицька мова.

II. Другий свідок існування праукраїнської мови – полабська мова.

III. Третій свідок існування праукраїнської мови – лідсько-лоївське пасмо ізоглос.

IV. Четвертий свідок давності низки українських мовних рис (XI–XII ст.) – новгородські грамоти.

V. П'ятий свідок прадавніх складників української мови (IV ст.) – готська мова.

VI. Шостий український свідок (II ст. н. е.) – кельтські сусіди. *Кельтський родовід суфікса -ина*.

VII. Сьомий український свідок – народно-латинський майбутній недоконаний час (II ст. н. е.).

VIII. Восьмий український свідок як «годинник» для праслов'янської (II ст. н. е.) – список М. Сводеша. *Зіставлення списків Сводеша слов'янськими мовами*.

IX. Несподіваний дев'ятий український свідок (V ст. до н. е.) – скіфи. *Аристофан про скіфську вимову*.

X. Десятий український свідок – сама українська мова [25].

Особливості розвитку української мови та процеси формування українського етносу виключають можливість існування концепції «давньоруської народності» X–XII століть, адже українська мова й етнос почали формуватися задовго до появи цієї штучної конструкції.

За К. М. Тищенком, давні елементи української мови сформувалися під впливом мов прадавніх

народів. Зокрема, фонема **-г-** [ɦ] походить від скіфів, закінчення **-ина** – від кельтів, словотвірний суфікс **-ар** – від готів, а форми майбутнього недоконаного часу (*їстиму, житимеш*) із закінченнями **-му, -меш, -ме, -мемо, -мете, -муть** – під впливом латинської мови римлян [27; 28].

На основі вищезазначеного можна навести приклади слів, що мають суфіксальні форми **-ина**, запозичені з кельтської мови: *людина, дівчина, хлопчина, родина, тварина, перлина, драбина*. Слова із суфіксом **-ар**, який походить із готської мови, представлені наступними прикладами: *друкар, писар, жнивар, косар, школяр, муляр*. Форми майбутнього часу недоконаного виду, які виникли під впливом латинської мови римлян, можна навести на таких прикладах: *їстиму, їстимеш, їстиме, їстимемо, їстимете, їстимуть*.

Українська мова успадкувала значну кількість рис із праслов'янської, що підтверджує її давність і самодостатність на рівні з іншими слов'янськими мовами. Г. П. Півторак визначив ключові особливості української мови, які мають праслов'янське походження:

– закінчення **-у** в род. відмінку однини іменників чол. роду з давньою основою на **и**: *солоду, меду, дому, верху, полу*;

– закінчення **-ові, -єві (-єві)** в дав. відмінку однини іменників чол. роду цієї самої групи типу *солодові, медові, домові*, а потім – і всіх інших іменників чол. роду;

– чергування приголосних **г, к, х** зі свистячими **з, с, ц** у дав. та місц. відмінках однини іменників: *дѣвѣѣ, служѣ, на березѣ, на рѣцѣ, в книзѣ*;

– кличний відмінок іменників: *жено, друже, княже, брате, земле, владико, учителю*;

– форми дав. відмінка займенників *мені, тобі, собі*;

– форми 3-ї особи дієслів теперішнього і простого майбутнього часів I дієвідміни: *може, убиває, іде, живе, поучає*;

– закінчення **-мо** в дієсловах 1-ї особи множини теперішнього і майбутнього часів: *даємо, поставимо, питаємо, помагаємо* та ін. [18, с. 45].

А видатний український мовознавець Ю. Шевельов визначив такі етапи розвитку української мови:

- протоукраїнський – VII–XI ст.,
- давньоукраїнський – XI–XIV ст.,
- ранньосередньоукраїнський – XV–XVI ст.,
- середньоукраїнський – середина XVI – перші роки XVIII ст.,
- пізньосередньоукраїнський – XVIII ст.,

– сучасний – від останніх років XVIII ст. до сьогодні [30, с. 176; 32].

Ю. В. Шевельов у своїх працях стверджував, що українська мова сформувалася на основі **галицько-подільського та києво-поліського діалектних ареалів**. Учений виділяв такі мовні ареали:

- галицько-подільський,
- києво-поліський,
- полоцько-смоленський,
- новгородсько-тверський,
- муро-рязанський [33, с. 8–11].

Натомість Г. П. Півторак пропонував іншу концепцію, згідно з якою можна умовно виділити народності, зокрема: галицько-волинську; полісько-київську; смоленсько-полоцьку; псковсько-новгородську; володимиро-суздальську [19, с. 179]. На думку Півторака, кожна з цих народностей мала власні політичні й культурні центри, окреслену територію, особливі культурні традиції, спільне економічне життя, а також відчуття своєї «малої батьківщини» [19, с. 179]. У праці «Формування і діалектна диференціація давньоруської мови» (1988) Г. П. Півторак запропонував виокремлення шести діалектних макрозон: галицько-волинської; карпатської; поліської; полоцько-смоленської; псковсько-новгородської; ростово-суздальської [20, с. 236].

Слід відмітити, що пеньківську культуру (V–VIII ст.), яку часто пов'язують із слов'янами-антами, вважають складовою частиною процесу етнокультурного формування слов'ян. Територія празько-корчацької культури (V–VII ст.) збігається з ареалом проживання склавів, які згадуються Йорданом і Прокопієм у VI ст. Відповідно, склавів виступали носіями празької культури. **Мови племен склавів і антів згодом стали основою для формування північного та південно-західного діалектних ареалів української мови** [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що українська мова є давньою мовою сформованого українського етносу, який виник задовго до появи концепції «давньоруської народності» (X–XII ст.) або російської нації.

Однак ми наголошуємо, що концепція «давньоруської народності» не витримує критики з погляду кельтської теорії походження Русі. Кельтське плем'я рутенів відіграло ключову роль у становленні протоукраїнського етносу, його ідентичності, ендоніму та формуванні могутньої держави Русі задовго до появи так званого «давньоруського народу»; ця концепція була сконструйована московськими істориками для штучного обгрун-

тування пріоритету російського (московського) етносу в історичному процесі.

Згідно нашої теорії, кельти-рутени, які проникли на територію сучасної України, відіграли роль у формуванні праукраїнського етносу, залишивши свій ендонім, що згодом став назвою визначної держави – Русі. У Нарбонській Галлії (сучасна південна Франція) мешкало кельтське плем'я рутенів, в давнину згадані Юлієм Цезарем [37], Плінієм Старшим [38], Марком Луکانом [40], Григорієм Турським [39] тощо. С. П. Шелухін виводив назву «рутени» від кельтського «Ruthenia», що означає «шлях» («route»). Натомість В. Г. Скляренко припускав, що вона походить від кельтського «roudos» («червоний»), згадуючи Марка Лукана, який називав рутенів «flavi rutheni» (руді рутени).

Наша теорія ґрунтується на трьох основних постулатах:

I. Аналіз писемних джерел, які дозволяють простежити згадки про рутенів у античній і середньовічній літературі.

II. Дослідження топонімічного матеріалу, що підтверджує взаємозв'язки між назвами, зокрема, назвою «Ruthenia».

III. Вивчення археологічних даних, які допомагають реконструювати культурно-історичний контекст перебування рутенів на території сучасної України.

I. Перший постулат – аналіз писемних джерел.

Греки іменували Рутенію «Дромос» («біг», «шлях»), а її народ – дромітами. Симеон Логофет (Метафраст) описував русів як дромітів, з роду франків, що, можливо, були асимільованими кельтами. Він також писав, що назва «дроміти» пов'язана зі швидкістю («біг»), а руси отримали своє ім'я через сильного Роса [9]. Зазначений автор пише: «Того ж року прийшла Русь, звана також Дромітами, з роду Франків, на Константинополь, на 10 тисяч човнів» [6, с. 70].

Інший подібний текст Симеона Логофета: «Русь, вони ж Дроміти, таке мають ім'я (Руси) за для якогось сильного Роса, прозвані так після того, як визволилися через якусь божу раду чи натхнення від прикростей тих, що їх подолали і володіли. Ім'я Дромітів дістали через те, що швидко бігають. А вони з роду Франків» [6, с. 70].

Контроль рутенами Чорного моря підтверджує назва Тендрівської коси – «Ахиллів Дром». Це вказує на можливий вплив рутенів у формуванні Чорноморської Русі [9]. Польський хроніст Галл Анонім, який творив наприкінці XI – на початку XII століття, також ототожнює Русь із кельтським етносом рутенів у своїй історичній оповіді:

«Contigit namque uno eodemque tempore Boleslavum regem RUSSIAM, RUTHENORUM vero regem Poloniam», що перекладається як: «Сталося те, що в той самий час король Болеслав III вторгнувся в Руссію, а король рутенів вторгнувся в Польщу» [21, с. 50].

Подібну термінологію використовує і хроніст Сугерій, абат монастиря Святого Дені (бл. 1081–1151), який ототожнює правителя Русі з королем рутенів, застосовуючи титул «Rex Ruthenorum». Зокрема, у його тексті згадується «Atavae Regis Ruthenorum filiae», що перекладається як «Атави, дочки короля рутенів» [21, с. 50]. Ця згадка стосується Анни Ярославни, доньки Ярослава Мудрого та королеви Франції, а ім'я «Atavae» інтерпретується як «Анна» [21, с. 50].

Отже, аналіз середньовічних джерел свідчить про асоціацію Русі з давньою Рутенією, що вказує на можливий зв'язок Київської Русі з кельтським етносом рутенів, а не виключно зі скандинавськими племенами, хоча останні також мали значний вплив на формування державності.

Одним із доказів висунутої концепції є міграційний потік кельтів-рутенів. У V столітті, за 1300 км. від столиці рутенів міста Родез (сучасний Прованс, Франція) їхня присутність зафіксована в християнських катакомбах Зальцбурга (Juvavum) у тодішній провінції Норік. Зокрема, йдеться про Одоакра, короля рутенів: «Anno Domini CCCCLXXVII Odoacer Rex Rhutenorum Geppidi Gothi Ungari et Heruli Contra Ecclesiam Dei Sevientes Beatum Maximum cum sociis suis Quinquaginta in hoc speleo Latinantibus ob Confessionem Fidei Trucidatos Precipitarunt Noricorum quoque Provinciam ferro et igne Demoliti sunt» [34, с. 22].

Цей текст перекладається українською так: «Року Божого 477 Одоакр, король рутенів, а також гепідів, готів, унгарів і герулів, виступаючи проти Церкви Божої, жорстоко стратив благочестивого Максима разом із його п'ятдесятьма учнями, які молилися в цій печері, і скинув їх у прірву. Провінцію Норік він спустошив вогнем і мечем».

У цьому уривку зазначено, що Одоакр, король рутенів, стратив єпископа Максима та його учнів. Водночас вірогідно, що Одоакр мав германське походження. Важливо відзначити, що він повалив останнього імператора Західної Римської імперії Ромула Августула, ставши правителем Італії. Ця подія, що сталася 476 року, традиційно вважається датою падіння Західної Римської імперії.

Згадка про Одоакра в Зальцбурзі, що знаходиться за 1300 км. від Родеза, може свідчити про значні міграційні процеси рутенів. Ймовірно,

вони пересувалися через Дунай та Чорне море, що могло сприяти їхньому проникненню на територію сучасної України.

Ідея про зв'язок Одоакра з давніми русами знайшла своє відображення у «Літописі» Самійла Величка. Гетьман Війська Запорозького Богдан Хмельницький наголошував на спадковості українського козацтва від русів із Ругії: «Навіть Стародавній Рим, який володів багатьма державами й монархіями і пишався колись своїми шістьмастами сорока п'ятьма тисячами війська, в давні віки взяла й чотирнадцять літ тримала далеко менша, проти згаданої, збірна бойова сила русів із Ругії від Балтицького, або Німецького помор'я, на чолі яких стояв тоді князь Одонацер, – сталося це в році 470 після Різдва Господнього. Отож ми йдемо за прикладом наших давніх предків, отих старобутніх русів, і хто може заборонити нам бути воїнами і зменшити нашу лицарську відвагу!» [4, с. 51].

Таким чином, у джерелах простежується концепція історичної тяглості між рутенами, русами та українським козацтвом, що може свідчити про складні етнокультурні процеси, які відбувалися в Європі упродовж століть.

С. Е. Цветков зазначає, що, згідно з описом Юлія Цезаря, рутени межували з лемовіками на території Галлії, тоді як Тацит вказує, що балтійські руги сусідували з племенами лемовіїв. Обидва народи мали подібне озброєння, зокрема короткі мечі та круглі щити [31, с. 206–207]. На підставі цього Цветков ототожнював рутенів із ругами, а лемовіків із лемовіями.

З іншого боку, О. Й. Прицак висуває гіпотезу, що в мові ріпуарських франків відбувалася гутуралізація приголосних звуків, зокрема перехід «t» у «d», а згодом у «g» (ruti > rudi > rugi) [21, с. 49]. Унаслідок цього рутени, зазнавши впливу ріпуарських франків, стали відомими як руги [21, с. 48–49]. Саме через це чернець Оттона I Адальберт називав русів ругами [21, с. 47].

Отже, незалежно від того, чи руги були похідними від рутенів, чи лише перебували під їхнім культурним впливом, історичні джерела зафіксували їхню тісну взаємодію, що згодом призвело до їхнього ототожнення.

II. Другий постулат – дослідження топонімічного матеріалу.

О. М. Щодра зазначає, що, за твердженням А. Г. Кузьміна, католицькі місіонери Ебон і Герборт використовували однаковий термін – «Рутенія» – як для позначення Київської Русі, так і для Балтійської Ругії [35].

Згідно з висунутою нами концепцією, це можна пояснити тим, що частина рутенів мігрувала до Балтійського Помор'я, тоді як інша частина переселилася в Подунав'я. Про їхню присутність у Балтійському регіоні свідчить низка топонімів, які зберегли назву рутенів: Ruge, Rugenhof, Rugeshus, Rugard, Ruschvitz [17], Rugenwalde [31, с. 206–207].

Разом із тим, у Раффельштеттенському митному статуті (між 904 і 906 рр.) згадується територія «Ruzaramarcha» (Руська марка), розташована на правому березі Дунаю, в межах колишнього Ругіланду, що охоплював частину Східної Баварії, землі Зальцбурга, Нижньої та Верхньої Австрії. У цьому документі містяться відомості про торговельні зв'язки, які підтримували купці з різних регіонів, зокрема з Ругії (Київської Русі) та Богемії [5, с. 10–11].

Однак згадка про топонім «Ruzaramarcha» трапляється ще раніше – у грамоті східнофранкського короля Людовіка II Німецького від 863 року [21, с. 41]. Це свідчить про давній культурний та економічний вплив Русі в регіоні. Наявність численних топонімів, пов'язаних із рутенами-русами, також підтверджує їхню присутність у Подунав'ї: Ротуларіус, Реодарій [5, с. 11], Росдорф, Руська Мюль [35].

Крім того, в різних регіонах Європи зафіксовано значну кількість топонімів, які можуть бути пов'язані з рутенами або русами (див. рис. 1). Це слугує додатковим аргументом на користь гіпо-

тези про їхню ймовірну міграцію на територію сучасної України.

III. Третій постулат – вивчення археологічних даних.

Археологічні дані підтверджують нашу концепцію щодо взаємодії населення Українського Закарпаття з кельтами у V–IV ст. до н. е. Так, Е. О. Симонович та І. П. Русанова припускають, що ці контакти можна простежити за характерними артефактами, зокрема браслетами з півсфер, залізними та бронзовими поясами, фібулами, ножами, мечами, а також наявністю опідумів [24, с. 62–67].

Вплив кельтської культури простежується в таких археологічних культурах, як пшеворська, зарубинецька, оксивська та черняхівська. Наявність кельтських фібул, зброї та прикрас у похованнях цих культур свідчить про їхню інтеграцію в латенський культурний простір [15, с. 218]. Яскравим прикладом взаємодії між слов'янами та кельтами є пшеворська культура, в межах якої сформувалася кельто-слов'янська спільнота [15, с. 227].

Кельтський вплив простежується й у поховальних обрядах, зокрема в традиції згинання мечів та наконечників списів, що підтверджують численні археологічні знахідки [29, с. 115]. За твердженням В. С. Ідзьо, у Галичині цей вплив проявився не лише в ритуалах поховання, а й у формуванні слов'янської керамічної традиції, зокрема в поши-

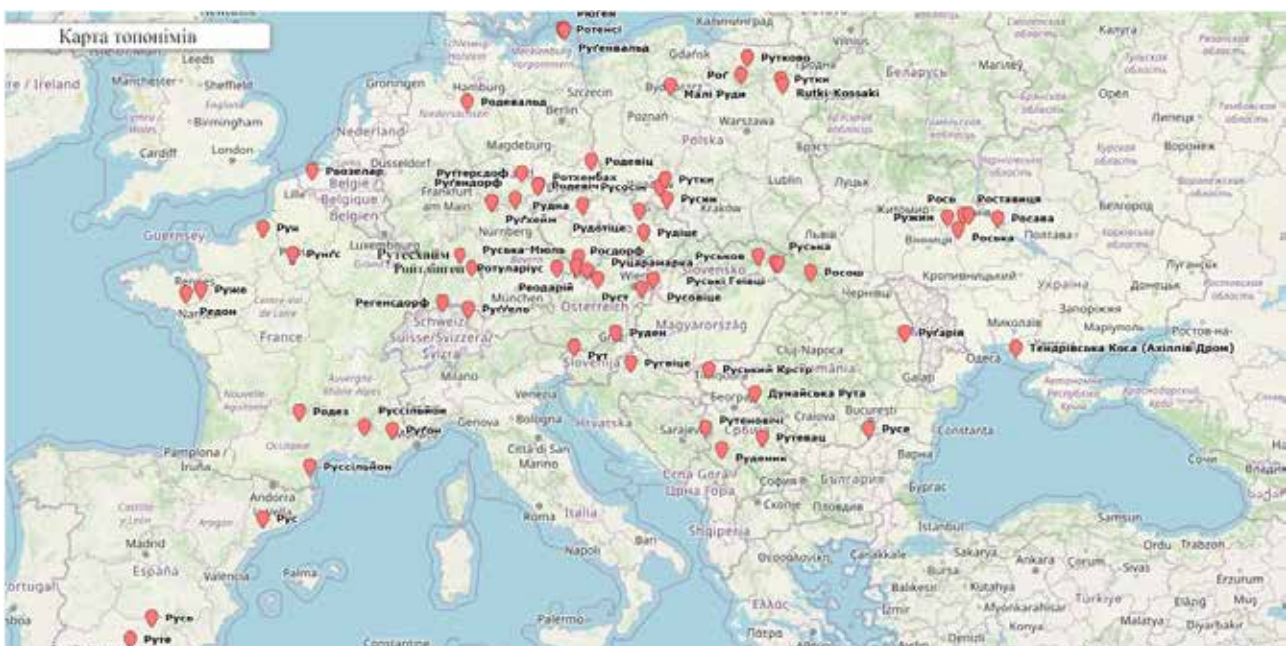


Рис. 1. Карта топонімів, пов'язаних з етнонімами «рутени», «руги», «русини»

Джерело: Сформоване автором

ренні округлих мисок, штампованих орнаментів, двосічних мечів тощо [15, с. 232].

Черняхівська археологічна культура, що датується кінцем II–V століття, а за М. Ю. Брайчевським – II–VII століттям [3, с. 17], ймовірно, відображає археологічний вплив рутенів. Г. М. Казакевич наголошує, що антропологічні дані свідчать про змішання слов'янського населення Верхнього Подністров'я з нащадками кельтів Центральної Європи. Ймовірно, їхні діалекти могли зберігати значний кельтський компонент навіть у цей період [16, с. 237].

Одним із підтверджень кельто-слов'янської взаємодії є схожість орнаментальних мотивів у кераміці. Зокрема, зигзагоподібні, колоподібні та ромбоподібні візерунки були поширені як у латенській, так і в черняхівській культурах, хоча спосіб їхнього використання мав певні відмінності. Також спостерігаються технологічні подібності, за М. Б. Щукіним, черняхівська культура базувалася на кельтських гончарних традиціях, і в III–IV ст. виробничі технології черняхівців значною мірою відповідали кельтським традиціям Центральної та Західної Європи. Це, на думку дослідників, може свідчити про своєрідний «кельтський ренесанс» у Східній Європі [15, с. 217–218].

Кельтський вплив простежується в культурному та мовному аспектах. Як стверджує К. М. Тищенко, у праукраїнському мовному просторі зафіксовані численні сліди контактів із кельтами. Зокрема, він виокремлює так званий «шостий український мовний свідок» (II ст. н. е.), що відображає вплив кельтських сусідів, зокрема через поширення суфікса *-ина* в українських словах *людина, дівчина, родина, тварина, драбина* тощо. Крім того, К. Тищенко вказує на запозичення з кельтських мов в українську, серед яких *слуга, влада, ліки, бевзь, щит, молитися, сало* [26, с. 34].

Ці дані узгоджуються з висновками, викладеними у дослідженні «Генезис та становлення Русі (VI–X ст.)» [7] та статті «Походження Русі в контексті кельтської теорії», опублікованій у виданні «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки», 2024 рік, том 35 (74), № 3, с. 28–31 [9]. Згідно з цією концепцією, ймовірна міграція кельтів-рутен відбулася між 469 р. (після розпаду гунської імперії) та 562 р. (утворення Аварського каганату). Однак вони могли з'явитися в Наддніпрянщині ще раніше, що підтверджується археологічними свідченнями. У подальшому рутени, ймовірно, асимілювалися зі слов'янами, які на той час входили до союзу з гунами.

Історичні джерела також вказують на тісні контакти між кельтами та гунами. Перший видатний правитель європейської гунської імперії Баламир здобув перемогу над готами Германаріха, а згодом помстився Витимиру за вбивство антського царя Божа. Цікаво, що син Улдіна, правителя західного гунського каганату, носив ім'я Ругіла (Руа). Він керував Паннонією та Галлією, і ймовірно, його ім'я має зв'язок із місцевими традиціями, що вказує на можливий кельтський вплив.

Отже, комплексні археологічні, мовні та історичні дані підтверджують значний кельтський вплив на слов'янські культури, що простежується від пшеворської до черняхівської, а також у мовних запозиченнях і традиціях сусідніх народів. Це свідчить про глибші етнокультурні взаємодії, що мали місце на території сучасної України упродовж кількох століть.

Висновки. У процесі дослідження з'ясовано, що концепція «давньоруської народності» є ідеологічною конструкцією, яка не витримує наукової критики. Виявлено, що традиційна теза про існування єдиної етнічної спільноти східних слов'ян у X–XII ст. базується на штучних узагальненнях

РУТЕНИ. Повідомлення Юлія Цезаря, Плінія Старшого, Марка Лукана, Григорія Турського, Симіона Логофета, Галла Аноніма, Сутерія. Півострів Тендрівська коса. Плита в Зальцбурзі. Згадка Богдана Хмельницького. Західні місіонери Ебон і Гербог називали державу Русь і Балтійську Ругію Рутенією. **РУТЕНТИ, РУГИ.** Топоніми: Рутцарамарка, Ротупаріус, Реодарій, Росдорф, Руська Мюль, Рутенвальд, Ругенгоф. **ЧЕРНЯХІВСЬКА КУЛЬТУРА (II–VII ст.).**

РУСЬ

Рис. 2. Головні елементи трансформації рутен в Наддніпрянську Русь

Джерело: Сформоване автором

та не враховує мовну, культурну й етнічну строка-тість Русі.

На основі аналізу писемних джерел встановлено, що поняття «Русь» у середньовічних текстах асоціювалося з кельтським плем'ям рутенів, які залишили свій слід у формуванні ранньої державності. Дослідження топонімічного матеріалу підтвердило наявність численних географічних назв, пов'язаних із рутенами, що свідчить про їхнє переселення та інтеграцію в регіоні. Вивчення археологічних даних засвідчило культурний вплив

кельтів на слов'ян, що простежується в матеріальних пам'ятках, особливостях поховальних обрядів та мовних запозиченнях.

Таким чином, встановлено, що Русь мала складну етнокультурну природу, а її формування відбувалося під впливом різних народів, зокрема кельтів-рутенів. Це дає підстави розглядати історію Русі не лише в контексті слов'янських традицій, а й у ширшому європейському вимірі, що ставить під сумнів імперські наративи про «спільну колиску» східних слов'ян.

Список літератури:

1. Балущок В. Г. «Давньоруська народність»: Що насправді ховається за терміном? *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. Вип. 20. 72–83.
2. Брайчевський М. Ю. Походження Русі. Київ: Наукова думка, 1968. 228 с.
3. Брайчевський М. Ю. Про етнічну приналежність черняхівської культури. *Археологія*. 1957. Вип. 10. С. 11–24. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Braichevskiy_Mykhailo/Pro_etnichnu_prynalezhnist_cherniakhivskoi_kultury.pdf?PHPSESSID=g26q2301ihv1ge6jfd03rh18o2 (дата звернення: 25.04.2024).
4. Величко С. В. Сказание о войне козацкой с поляками / Археографічна комісія УАН. – К.: Друкарня УАН, 1926. Т. 1. 312 с.
5. Галенко О. І. Рутенська марка за джерелами IX–XII ст. *Наукові записки*. 2006. Вип. 29. С. 6–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2006_29_3. (дата звернення: 22.07.2024).
6. Грушевський М. С. Виймки з жерел до історії України-Русі. Львів: Наукове товариство ім. Т. Шевченка, 1895. 126 с.
7. Дешко П. П. Генезис та становлення Русі (VI–X ст.): кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр» / П. П. Дешко; МОН України; ПВНЗ «МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука»; Ф-т. географії, іст. та туризму; Каф. іст., теорії держ. і права та філософії. Рівне: 2024. 88 с.
8. Дешко П. П. Кельтська концепція походження Русі в контексті археології. *Актуальні питання та перспективи інноваційного розвитку науки та освіти в умовах євроінтеграції*: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Рівне, 14 листопада 2024 року). Рівне, 2024. Ч. I. С. 96–97.
9. Дешко П. П. Походження Русі в контексті кельтської теорії. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2024. Т. 35 (74), № 3. С. 28–31.
10. Дешко П. П. Становлення української мови X–XVII ст. *Збірник студентських наукових праць*. Рівне, 2020. № 2 (14). С. 170–177.
11. Залізняк Л. Л. Давньоруська народність: імперський міф чи історична реальність. *Пам'ять століть*. 1996. № 2. С. 2–14.
12. Залізняк Л. Л. Києворуська версія україногенези. Аргументи «за» і «проти». *Українознавство*. 2023. № 1 (86). С. 93–107.
13. Залізняк Л. Л. Первісна історія України. Київ: Вища школа, 1999. 263 с.
14. Иордан. О происхождении и деяниях гетов. *Getica* / пер., комм. Е. Ч. Скржинской. Москва: Восточная литература, 1960. 436 с. URL: https://web.archive.org/web/20181011172928/https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/iordan/02.php (дата звернення: 11.08.2023).
15. Ідзьо В. С. Кельтська цивілізація на території України. Львів: «Львівський Ставропігон», 2015. 358 с.
16. Казакевич Г. М. Східні кельти: культури, ідентичності, історіографічні конструкції. Київ – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 358 с.
17. Молчанова А. А. Балтийские славяне и Северо-Западная Русь в раннем Средневековье. Москва, 2008. URL: <http://rodnovery.ucoz.lv/forum/16-42-1> (дата звернення 20.07.2024).
18. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». Київ: «Академія», 2001. 152 с.
19. Півторак Г. П. Українці: звідки ми і наша мова. Київ: Наукова думка, 1993. 200 с.
20. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови. Київ: Наукова думка, 1988. 277 с.

21. Прицак О. Й. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела: в 2 т. / О. Й. Прицак. Київ: Обереги, 1997. Т. 1. 1080 с.
22. Скляренко В. Г. Походження етноніма русини. Життя у слові: Зб. наук. праць на пошану акад. В. М. Русанівського. Київ: Видавн. дім Д. Бураго, 2011. С. 96–104.
23. Скляренко В. Г. Русь і варяги: Історико-етимологічне дослідження. Київ: Довіра, 2006. 119 с.
24. Славяне и их соседи в конце I тыс. до н. э. – первой пол. I тыс. н. э. / гол. ред. Б. А. Рыбаков. Москва: Наука, 1993. 327 с.
25. Тищенко К. М. Десять історичних свідків прадавності української мови. *Вісник НТШ*. 2023. № 67. С. 64–76.
26. Тищенко К. М. Контури лексико-топонімічної стратиграфії України і етногенез українців. *Народна творчість та етнографія*. 2005. № 4. С. 31–44.
27. Тищенко К. М. Прадавність української мови, віддзеркалена в мовах сусідів. 1. *Мовознавство*. 2023. № 1. С. 14–28.
28. Тищенко К. М. Прадавність української мови, віддзеркалена в мовах сусідів. 2. *Мовознавство*. 2023. № 2. С. 18–43.
29. Филип Я. Кельтская цивилизация и ее наследие. Прага: Издательство Чехословацкой Академии Наук, 1961. 215 с.
30. Христенко В. Ф. Критерії періодизації історії української літературної мови. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2009. Вип. 2. С. 172–177.
31. Цветков С. Э. Начало русской истории. С древнейших времен до княжения Олега. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2012. 429 с. URL: https://www.phantastike.com/history/nachalo_russkoj_istorii_s_drevn_vremen/djvu/view/ (дата звернення: 01.06.2024).
32. Шевельов Ю. В. Історична фонологія української мови / пер. з англ. С. В. Вакуленка та ін. Харків: «Акта», 2002. 1054 с.
33. Шевельов Ю. В. Чому общерусский язык, а не виборуська мова? З пробл. східнослов. глотогонії: Дві ст. про постання укр. мови. Київ: Вид. дім «КМ Academia», 1994. 33 с.
34. Шелухін С. П. Звідкіля походить Русь. Теорія кельтського походження Київської Русі з Франції. Прага: A Físer, Strašnice, 1929. 134 с.
35. Щодра О. М. Слов'яни і Русь в ранньому середньовіччі: передумови і початки формування імперії русів. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 481 с. URL: https://docs.google.com/file/d/1DqeDDBXI4ReqdNh5V3VFusi1CV1ovNCK/edit?usp=docslist_api&filetype=msword (дата звернення: 16.06.2024).
36. Юсова Н. М. Генезис концепції давньоруської народності в історичній науці СРСР (1930-ті – перша половина 1940-х рр.). Вінниця: «Консоль», 2005. 545 с.
37. Gaius Iulius Caesar. *Commentarii de bello Gallico*. Liber I: 45; Liber VII: 5, 7, 64, 75, 90. URL: https://la.m.wikisource.org/wiki/Commentarii_de_bello_Gallico (дата звернення: 11.08.2023).
38. Gaius Plinius Secundus. *Naturalis Historia*. Liber III: 37; Liber IV: 109; Liber XIX: II: 8. URL: https://la.m.wikisource.org/wiki/Naturalis_Historia (дата звернення: 11.08.2023).
39. Gregorius Turonensis. *Historia Francorum*. Liber X: 8. URL: https://la.m.wikisource.org/wiki/Historiarum_Francorum_libri_X_-_Liber_X (дата звернення: 11.08.2023).
40. Marcus Annaeus Lucanus. *Pharsalia*. Liber I: 400. URL: <https://la.m.wikisource.org/wiki/Pharsalia/I> (дата звернення: 11.08.2023).
41. Smal-Stocky S., Gartner T. *Grammatik der Ruthenischen (Ukrainischen) Sprache*. Wien: Buchhandlung der Szewczenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, 1913. 550 s.

Deshko P.P. THE PROBLEM OF THE CONCEPT OF “OLD RUS’ ETHNICITY” IN THE CONTEXT OF THE CELTIC HYPOTHESIS OF THE ORIGIN OF RUS’

The article examines the concept of the «Old Rus’ ethnicity» in the context of the Celtic hypothesis of Rus’ origin. The relevance of this topic stems from the need for a critical reassessment of traditional historiography, which has long been shaped by politicized narratives advocating the notion of a «common cradle» of the Eastern Slavs. This approach expands the understanding of the ethnogenesis of Rus’ and its cultural and historical connections with other European peoples. The inadequacy of the traditional approach, based on the idea of a «common cradle» of the Eastern Slavs, has been identified. Instead, it has been established that the Celtic Ruteni tribes played a significant role in the formation of the Proto-Ukrainian ethnos. The study is based on three key postulates: the analysis of written sources, the study of toponymic material and the examination of archaeological data. Historical texts confirming the connection between Rus’ and the Celtic Ruteni have been analyzed, toponymic evidence of their presence in Eastern Europe has been considered, and archaeological materials confirming contacts between Celts and Slavs have been studied. Research indicates that the influ-

ence of Celtic cultures on Slavic communities can be traced from the Przeworsk culture to the Cherniakhiv culture, extending up to the 7th century. The migration of the Celts-Ruthenians may have occurred between 469 AD (following the collapse of the Hunnic Empire) and 562 AD (the formation of the Avar Khaganate) or even significantly earlier. The findings hold particular significance for reinterpreting the ethnogenesis of Rus' and the Slavic peoples. The proposed concept illustrates that the formation of early Ukrainian ethnic identity was deeply intertwined with interactions with other European cultures, thereby challenging the conventional notion of the Eastern Slavs' isolated development.

Key words: Old Rus' ethnicity, Rus', Celts, Rutheni, ethnogenesis, Celtic hypothesis, Origin of Rus', Cherniakhiv culture.